

LATVIEŠU FOLKLORAS KRĀTUVES 1600. KOLEKCIJAS MATERIĀLI: JAUNĀS (PADOMJU) SVĒTKU TRADĪCIJAS*

Gatis Ozoliņš

Raksta mērķis ir aprakstīt t. s. *jauno (padomju) svētku tradīciju* tekstu kopu, apzināt tās žanriskos un saturiskos paveidus, īsi izklāstīt svētku norisi, balstoties uz Latviešu folkloras krātuves 1600. kolekcijas (Latvijas [Valsts] Universitātes) studentu folkloras vākumiem, kas līdzās klasiskajai latviešu folklorai un senākām tradīcijām vērsa uzmanību, fiksēja un aprakstīja tās tradīcijas un svinēšanas veidu, ko centās ieviest Latvijas PSR ideologi, sākot ar 20. gadsimta 50. gadiem. Ar to pētnieciskajā laukā tiek aktualizēts avots, kas līdz šim nav izpelnījies lielu uzmanību, bet var sniegt nozīmīgas zināšanas folkloras, kultūras tradīciju, vēstures, reliģiju, mūzikas, literatūras u. c. zinātņu nozaru pētniekiem, studentiem un interesentiem, kas pievēršas atmiņas studijām un tiem mehānismiem, ar kuru palīdzību vara cenšas dzēst (liek aizmirst) *citas* atmiņas.

Atslēgas vārdi: Latviešu folkloras krātuves kolekcijas, Latvijas Universitātes studentu folkloras vākumi, padomju svētki, sadzīves tradīcijas, amatiermāksla

* Izpēte finansēta Daugavpils Universitātes pētniecības projektā “Latvijas svētku kultūra pirmsdigitālajā un digitālajā laikmetā: transformācijas dinamika” (Nr. 14-95/2022/7).

Ievads

Šķiet, ka tā saucamās *jaunās (padomju) svētku tradīcijas*¹ (turpmāk – padomju tradīcijas) ir izzudušas uz neatgriešanos līdz ar to politisko iekārtu, kas tās vairāk vai mazāk veiksmīgi centās ieviest Latvijas PSR pilsoņu dzīvē un, sekojot utopiskajam uzdevumam veidot jaunu komunistisku/sociālistisku sabiedrību, tiecās radīt savu specifisku svētku svinēšanas veidu. Formāli raugoties, tam bija sekmes – 20. gadsimta 50.–80. gados norisinājās simtiem pasākumu, kas pieskaitāmi visai plašam dažādu svētku lokam un kas galu galā ietvēra visus svētkus, rituālus vai piemiņas pasākumus, ko svinēja ciematā un kolhozā – tai skaitā ģimenes godus, sadzīves, darba un profesionālos svētkus, padomju ideoloģijas akceptēto vēstures notikumu un personu piemiņas un jubilejas pasākumus, dažādas *pavadišanas* un *sagaidīšanas* (uz/no padomju armijas, uz skolu, pensijā u. c.), sēru ceremonijas (Mirušo piemiņas diena, Varoņu piemiņa kapos) u. tml. Šo svētku svinēšana noteikti nebija tikai obligāta un uzspiesta. Cilvēki ciematos un kolhozos tajos labprāt iesaistījās un guva iespēju sevi realizēt, smelties labas emocijas, justies novērtētiem gan kā dalībniekiem, gan kā skatītājiem, bieži vienlaikus esot abās lomās. Oficiālais ideoloģiskais ietvars sagādāja arī pietiekami daudz brīvas telpas amatiermākslas izpausmēm un jēgpilnai laika pavadīšanai – dalība orķestrī, teātrī, ansamblī, korī, deju kolektīvā, lietišķās mākslas pulciņā (aušana) u. tml., arī cilvēciskām attiecībām un neformālām sarunām, darba panākumu novērtējumam, kas daļai sabiedrības mūsdienās rosina nostalgiskas atmiņas.

Padomju svētku svinēšanas tradīcijas izzuda līdz ar kolhoziem un sovhoziem, kas lielā mērā nodrošināja pasākumu materiālo pusi (telpas, transports, palīgstrādnieki u. c.). Tos strauji aizvietoja gan iepriekšējo svētku vai to svinēšanas tradīcijas atjauninājumi, gan jaunas aizgūtas tradīcijas vai svētki, piemēram, Valentīna diena, Helovīns, par kuru jēgu ar laiku arī veidojas atšķirīgi un bieži vien kritiski viedokļi. Atsevišķas padomju laika tradīcijas ar mainītu svinēšanas gaitu un tām mūsdienās piešķirto jēgu saglabājušās plašākā vai šaurākā lietojumā (8. marts, Uzvaras diena, Skolotāju diena, Zinību diena u. c.).² Protams, nekur nav pazudušas

1 Sastopami dažādi padomju tradīciju, svētku apzīmējumi – tās sauktas par jaunajām sadzīves tradīcijām, jaunām kultūras tradīcijām, padomju sadzīves tradīcijām, bezreligiskām ceremonijām, sociālistiskiem svētkiem u. tml. Ievērojamu svinēšanas, funkciju, ideoloģijas, ieviešanas utt. atšķirību starp šiem apzīmējumiem nav, un tie pārstāv vienotu veidu, kā Latvijas PSR tiecās pieminēt un atcerēties, svinēt un godināt varas akceptētos ģimenes godus, vēsturiskos notikumus. Rakstā lietots kopā savelkošs apzīmējums – jaunās (padomju) svētku tradīcijas, kas salīdzinoši biežāk izmantots avotos un precīzāk izsaka kopējo tradīcijas būtību – piederību Latvijas PSR okupācijas periodam – un atbilstību tā ideoloģiskajiem uzstādījumiem.

2 Bula 2008, 27–54; Bula 2021, 43–59; Ločmele, Procevska, Zelče 2011; u. c.

kristības, pilngadības svētki, kāzas/laulības, bēres, mirušo piemiņas diena jeb kapu svētki, arī pavadīšana pensijā u. c. Tomēr, neraugoties uz šķietamām vai pat istām līdzībām atsevišķās detaļās, var uzskatīt, ka jaunās (padomju) tradīcijas tādā veidā, kā tās tika prezentētas 20. gadsimta 50.–80. gados, vairs netiek koptas.

Līdz ar padomju sadzīves tradīciju ieviešanu dzīvē un padomju folkloras radīšanu tām pievērsās arī folkloristi. Pirmajā desmitgadē pēc Otrā pasaules kara pierakstītas un pētītas aptuveni 5000 padomju folkloras vienības, “kas veido jau tolaik negribētu, bet spilgtu mūsu kultūras mantojuma un Latviešu folkloras krātuves (LFK) kolekciju daļu”.³ Folkloristu pienākumos ietilpa tradīcijas fiksēšana un iespēju robežās arī tradīciju pilnveidošana (konsultācijas teicējiem-padomju folkloras sacerētājiem) un to pētīšana un popularizēšana. Katru gadu, vasarās dodoties ekspedīcijās, līdzās klasiskajai folklorai tika fiksētas jaunās (padomju) sadzīves tradīcijas.

Mūsdienu pētnieku interese par padomju tradīcijām iekļaujas vispārējā interesē par Latvijas padomju okupācijas gadu kultūras dzīvi un tradīcijām, svētkiem un to svinēšanas praksēm, tekstiem un artefaktiem, kas tos pavadīja, ilustrēja, izskaidroja. Kopumā tā ir interese par tautas kultūru, vernakulārām tradīcijām Latvijas PSR okupācijas periodā. Mūsdienu Latvijā rakstā aplūkotais fenomens ir pētīts salīdzinoši maz. Vēsturniece Ilze Boldāne-Zeļenkova, analizē lietojot jēdzienus *ieviestās un aizstātās tradīcijas*, aprakstījusi padomju tradīciju veidus, to ieviešanas mērķi un mehānismus, kā arī risināmos uzdevumus. Viņa secinājusi, ka padomju tradīciju nepārprotams uzdevums ir bijis aizstāt iepriekš valdošo kristīgās reliģijas ietekmi cilvēku izglītībā, sadzīvē, ikdienā un svētkos, pakļaut cilvēku brīvā laika un izklaides jomu regulētam un kontrolētam realizēšanas veidam un akceptētiem tekstiem.⁴ Vienā no jaunākajiem pētījumiem par padomju tradīcijām, izvēloties tās saukt par sociālistiskām ieražām, vēsturniece Anastasija Miņenkova analizējusi padomju kultūrpolitikas jomu, kurai bija konkrēts uzdevums – iepriekšējo tradīciju pilnīga aizmiršana, aizvietošana ar jaunām ģimenes godu un svētku tradīcijām un praksēm. Viņa detalizēti iztīrījusi veidu, kā sociālistiskās ieražas, pateicoties dažādu institūciju kopdarbībai, tika ieviestas, tiecoties nodrošināt jauno ieražu ideoloģisko atbilstību Latvijas PSR okupācijas varas postulātiem, pakļaujot tiem māksliniecisko formu un tekstu (artefaktu) izvēli, tāpat viņa aplūkojusi ieviešanas praktiskos aspektus.⁵

Šī raksta informatīvo bāzi veido Latviešu folkloras krātuves 1600. kolekcija, kurā iekļauti Latvijas [Valsts] universitātes latviešu filoloģijas studentu

3 Ķencis 2019, 9.

4 Boldāne-Zeļenkova 2017, 122–150.

5 Miņenkova 2023, 88–106.

ekspedīciju, lauka pētījumu un individuālu pētījumu materiāli un padomju laika publikācijas, kas veltītas padomju tradīciju ieviešanai.⁶ Latvijas Valsts universitātes latviešu valodas un literatūras specialitātes studentiem, veicot dialektoloģijas un folkloras praksi, tika uzdots “pētīt latviešu tradicionālās folkloras dzīvi šodien un vākt materiālus par visu plašo un daudzpusīgo tautas masu garīgās kultūras dzīvi un tās jaunajām iezīmēm komunistiskās sabiedrības celtniecības periodā”.⁷ Viņu folkloras vākumi apkopoti LFK 1600. kolekcijā. Šī kolekcija aptver aptuveni 750 studentu vākumu – vairāk nekā 125 000 folkloras vienību – laikā no 1935. līdz 2004. gadam.⁸ Daļa pierakstīto materiālu sniedz īsākas vai garākas ziņas par jaunajām (padomju) svētku tradīcijām un kopumā ir uzskatāma par savdabīgu pētniecisku avotu, kas dod priekšstatu par svētku un tradīciju nozīmi Latvijas PSR sabiedrībā, to dalībniekiem, lietotajiem tekstiem, izsniegtajiem dokumentiem, ceremonijas gaitu, vēstures interpretāciju, vērtībām u. tml. Studenti parasti uzskaitījuši ciemā/kolhozā svinētos svētkus. To saraksts ir līdzīgs, variējas nosaukumi, tie mainās arī laika gaitā, un pateicoties teicēju variantiem. Rakstā netiek aptverti visi 1600. kolekcijas atsevišķie vākumi, jo tie sniedz līdzīgas zināšanas. Te tiek prezentēta visa tekstu kopa, par piemēriem izvēloties atsevišķus vākumus, kas dod aptverošu ieskatu jauno (padomju) tradīciju norisē. Studenti vairāk tiekušies fiksēt tādas padomju tradīcijas, kas it kā loģiskāk un ierastāk saistās ar folkloru – bērības svētki, kāzas, bēres, mirušo piemiņas diena/kapu svētki.

Raksta mērķis ir aprakstīt padomju svētku tradīciju tekstu kopu, fiksēt tās galvenos žanriskos un saturiskos paveidus, īsi izklāstīt svētku norisi, balstoties uz atlasīto tekstu saturu. Rakstā lietota naratīvu pētniecības metode, kuras centrā ir tekstu interpretācija, to apraksts; teksti konceptualizēti kā represīvas aizmiršanas (piespiedu dzēšanas) piemērs/gadījums atmiņu studiju kontekstā.⁹

LVU studentu fiksētās un aprakstītās padomju tradīcijas

Padomju svētku tradīcijas ar Latvijas PSR politiskās varas centralizētu atbalstu dzīvē sāka ieviest, sākot ar 20. gadsimta 50. gadiem, un tās nostiprinājās 60.–70. gados. 1960. gada jūnijā tika nodibināta *Padomju sadzīves tradīciju komisija*, kurā ietilpa dzejnieki, komponisti, mākslinieki, žurnālisti, Kinostudijas un Teātra

6 Andersons, Sāre 1960; Brēde 1972; Brēde 1979; Cimermanis 1981; Čivkule 1964, Mežgailis et al. 1985; Zavarina 1970.

7 LFK 1600, pēc 83252.

8 Ozoliņš 2019, 23–121.

9 Assmann 2016; Connerton 2008; Connerton 2009; Ozoliņš 2023.

biedrības darbinieki. No 1964. gada atbildību par jaunajām tradīcijām pārņēma Latvijas PSR Zinību biedrības Republikāniskās ateistu padomes padomju sadzīves tradīciju sektors.¹⁰ Jebkura vara ātri saprot, ka, piedaloties vienojošos svētkos un rituālos, tiek radītas jaunas grupas, kas turpmāk ne tikai rūpējas un tiecas nodot nākamajām paaudzēm savas jauniegūtās tradīcijas, bet ar to izrāda solidaritāti un lojalitāti varai un kopienai.¹¹ Un tāpēc – kontrolēt svētkus, cilvēku brīvo laiku nozīmē gandrīz vispārēju pārraudzību un iespēju ideoloģiski iejaukties, piekorigēt, iesaistīt sociālās saiknēs un pienākumos. Jaunās padomju tradīcijas tika uztvertas kā ietekmīgs ideoloģiskās audzināšanas faktors, kam aizvien vairāk jāiesakņojas padomju cilvēku ikdienā. Jautājums par to ieviešanu tika izskatīts visaugstākajā politiskajā līmenī – LPSR Augstākās Padomes Prezidijs pieņēma vairākus lēmumus, lai pilnveidotu tradīciju ieviešanu dzīvē. Piemēram, izsludinot konkursu *Labākais rajons (pilsēta) padomju tradīciju ieviešanā*, izveidojot speciālu fondu līdzekļu (obligāti) brīvprātīgai iemaksai, lai pie rajonu kultūras namiem organizētu sadzīves ceremoniju biroju un orķestri.¹²

Padomju tradīciju ieviešanas sākotnējā jēga bija mazināt (ar mērķi pilnībā atteikties) reliģijas un baznīcas lomu cilvēku rituālajā gadā. Padomju vara tiecās reliģiskās tradīcijas aizvietot ar padomju tradīcijām. No zinātniskā materiālisma pozīcijām raugoties, reliģija tika uzskatīta par izzūdošu pagātnes parādību.¹³ Viena no pirmajām sfērām, kurā atteicās no garīdznieku pakalpojumiem, bija dažādi pasākumi un svētki. Tā turpmāk kļuva par vadošo partijas darbinieku, ciema izpildkomiteju, kolhoza priekšsēdētāju, skolu direktoru u. tml. vadītu un pārraudzītu jomu, organizatorisko pusi deleģējot kultūras namu speciālistiem, skolotājiem, pašdarbības/amatiermākslas kolektīvu vadītājiem un dalībniekiem. Šo jauno padomju tradīciju, kas izpaudās konkrētos svētkos, viens no agrīnajiem apzīmētājiem bija *bezreliģiskums*, ap kuru arī turpmāk aicināja centrēt visas ceremoniālās darbības. Reliģiskums, kas līdz tam nodrošināja svētku, ceremoniju un rituālu sakralitāti, svinīgumu, svētību, tika aizvietots ar jauna tipa – *padomju svinīgumu*, kad saposušies cilvēki, skatot aplausiem un piemērotai mūzikai, svinīgi ieiet zālē un no tās pēc pasākuma iziet; stāv goda sardze, piedalās un saka (svinīgu) uzrunu varas pārstāvji, visu caurvij deklamācijas, dziesmas, noslēdz apsveikumi, ziedi un dāvanas/suvenīri u. tml. Prasības pēc svinīguma nekad neapslāpa, tāpat kā pēc piemērotām telpām, kolhozu un ciematu vadības, aktīvāko jauniešu (komjauniešu un pionieru) ieinteresētības: “Jaunu vērtību

10 Zavarina 1970, 198.

11 Kruks 2008, 94.

12 Andersons, Sāre 1960, 52.

13 Viksne 2017, 52–79.

pārraidīšanu un nostiprināšanu varēja panākt ar rituālu starpniecību, tātad ir jābūt ne tikai varas reprezentācijai, bet arī apzinātai un emocionālai līdzdarbībai sociālās kopienas projektā.”¹⁴ Svētkos tiecās apvienot publisko un ģimenisko sfēru, aicinot iesaistīt tuviniekus, padarīt tos ģimeniski mājīgus, tādējādi visus svarīgākos cilvēka dzīves notikumus no mājas sadzīves līmeņa pārcelt publiski redzamā līmenī, lai sadzīves svētki un “visi pasākumi noris mūsdienu audzināšanas darbam atbilstošā garā un ievērojami sekmē to audzināšanas darbu, ko veic partijas un komjaunatnes organizācijas”.¹⁵ Tāpat tika atgādināts, ka svētkiem jāklūst par krāšņām, skaistām, svinīgām ceremonijām, kas apliecina padomju sabiedrībā vēlamās vērtības – kolektivismu, internacionālistu, dzimtenes mīlestību, patriotismu u. c., ka jānovērš jauno tradīciju un ceremoniju ieviešanā visizplatītākie trūkumi – pārlietu lielā oficialitāte, pelēcīgums, garās runas un referāti, nemākulīga teatralizācija.¹⁶

Padomju tradīcijas ieviesa, mainot kalendāro rituālo gadu un radot jaunus svētku vai piemiņas (atceres, komemorācijas) datumus, senās tradīcijas aizstājot ar padomju analogiem. “Ateistiskajās padomju tradīcijās kristībām (līdzīgi kā iesvētībām, kristīgām laulībām un apbedīšanai) bija jāmeklē sekulāri analogi – tās svinības, kuru saturs un forma iekļautos jaunajā padomju dzīvesveidā.”¹⁷ Latvijas PSR kultūras darbinieki un tradīciju veidotāji “jauno rituālu sacerēšanai [...] piegāja ar radošu izdomu un pat noteica modi padomju valstī: vārda došanas svētki (vārdības) aizvietoja kristības, pilngadības svinības – iesvētīšanu, mirušo piemiņas diena – kapu svētkus”.¹⁸ Atsevišķās publikācijās, kas nākušas klajā līdz ar jauno padomju tradīciju ieviešanos, vērojama nepatika šīs tradīcijas saukt par *jaunām* – mēģināts tām piešķirt vēsturiskumu, tautas kultūras mantojuma *pirmspadomju* periodā atrodot kādu *progresīvu* kopumu, kas sabalsojas ar jaunajiem ideāliem un vērtībām. Pirmspadomju periodā *progresīvie* tradīcijas elementi pastāvējuši it kā sastinguši, nav varējuši izpausties, bet jaunā iekārta ļauj tiem atrast jaunu formu un saturu, jaunu vietu un nozīmi sabiedrībā.¹⁹ Uzskatāms piemērs tam bija 20. gadsimta 50. gadu diskusijas un strīdi par kapu svētku praksi padomju sabiedrībā. Pirmie padomju sadzīves tradīciju aprakstītāji Jānis Andersons un Maiga Sāre secinājuši, ka “kapu svētkiem Latvijā ir pārāk

14 Kruks 2008, 91.

15 Andersone, Sāre 1960, 68.

16 Zavarina 1970, 207.

17 Treija 2007, 178.

18 Kruks 2008, 94.

19 Zavarina 1970, 197.

senas un dziļas saknes, lai no tiem atteiktos”.²⁰ Tas gan īsti netika ņemts vērā citos gadījumos. Gala rezultātā svētkus ierobežoja vien ateistiskā ideoloģija, komunistiskās partijas nostādnes un organizatoru izdoma, ar laiku notika pat neformāla *sociālistiskā sacensība* par jaunu svētku izdomāšanu un ieviešanu²¹ (skat. tādus studentu fiksētus pasākumus kā *Portfelīšu svētki*, *No asna līdz graudam*, *Saderināto vakari*, *Triju paaudžu vakars* u. tml.).

Daina Luste 1978. gadā Dikļos fiksējusi un aprakstījusi 1971. gadā iedibinātu tradīciju – *Portfelīšu svētkus*. Portfelīšu svētki radīti ar konkrētu mērķi – lai ciemā būtu arvien vairāk skaistu tradīciju. To funkcija ir bērna, bijušā bērnu dārza audzēkņa, svinīga aizvadīšana uz pirmo klasi. Portfelīšus aicināja sagādāt iestādes, kurās strādā bērnu vecāki. Stundu pirms 1. septembra pasākuma Dikļu astoņgadīgajā skolā pirmklasnieki jeb Portfelīšu svētku dalībnieki un viņu vecāki sapulcējās ar ziediem un zaļumiem rotātajā kultūras nama zālē. Skatuvi rotāja zīmējums, kurā attēlots dzērvju kāsis, kas atgādināja, ka tuvojas rudens un klāt skolas laiks, un liela grāmata, kurā centās ielūkoties divi par zaķēniem saģērbti bērni. Svētku dalībniekus un viņu vecākus svinīgi ievēda zālē, skanēja dziesmas, dzejoļi. Vecākiem kā pateicību par mazo pirmklasnieku audzināšanu pasniedza ziedus. Kolhoza priekšsēdētājs novēlēja pirmklasniekiem centību, labas sekmes un izturību, pēc tam katrs no viņiem saņēma portfeli un ziedus.²² Palsmanē rīkoja *Saderināto vakarus*, kas parasti notika piektdienas vakarā ar ziediem greznotā zālē, kur radīta *intīma un reizē lietišķa noskaņa*.²³ Ciema izpildkomitejas priekšsēdētāja pastāstīja par laulāto tiesībām un pienākumiem, runāja par ģimeni, mīlestību, cieņu, bērnu audzināšanu. Sarunās apsprieda kāzu norisi – vedēju lomu, ligavas un ligavaiņa tērpus, mīļākās dziesmas, ieteica parūpēties, lai kāzas notiktu ar taktu, mēru un labu humora izjūtu.²⁴ *Triju paaudžu vakars* bija savdabīgs mēģinājums salīdzināt dzīvi Latvijā dažādos periodos 20. gadsimta griezumā. Tas tika rīkots brīvdabas estrādē. Uz skatuves uznāca trīs paaudžu pārstāvji: t. s. *buržuāziskās* Latvijas jaunieši, Otrā pasaules kara²⁵ laika jaunieši un “šodienas” (Latvijas PSR) jaunieši. Katra paaudze pastāstīja par savu jaunības laiku, darbu, starpposmos dziedāja ansamblis, koris, visus sveica pionieri.²⁶ Savā ziņā tā bija nereāla vēstures posmu satikšanās. Diemžēl kolekcijas materiālos

20 Andersons, Sāre 1960, 54.

21 Brēde 1979.

22 LFK 1600, 89533.

23 LFK 1600, 83814.

24 Ibidem.

25 LFK 1600. kolekcijā vienmēr lietots apzīmējums Lielais Tēvijas karš, rakstā – Otrais pasaules karš.

26 LFK 1600, 83817.

1. att. Pilngadnieku gājiens. LFK (tobrīd – Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta folkloristu) 18. zinātniskā ekspedīcija Aucē un Dobeles rajonā. Avots: LFK [1968], fails Nr. 19640056

Fig. 1. Procession of the young adults during the Coming of Age Festival. 18th research expedition of the Latvian Folklore Repository (then Institute of Language and Literature of the Latvian SSR Academy of Sciences) in Auce and in Dobele district. Source: Latvian Folklore Archives [1968], file No. 19640056

netiek atreferēts katras paaudzes teiktais, kas ļautu labāk izprast šādas publiskas triju paaudžu sarunas virzienus, akcentus un trajektorijas.

1963. gada jūlijā Māra Liepiņa un Irēna Mateite folkloras materiālus vāca Priekuļos. Cita starpā viņas fiksēja vairākas jaunās tradīcijas: *Mirušo sabiedriskā izvadīšana, Pasu izsniegšana, Bērības svētki, Pilngadības svētki, Sabiedriskās kāzas, Armijā izvadīšana, Mirušos piemiņas diena*.²⁷

Elvīra Bernāne 1968. gadā Dricānos (tobrīd – Dricēnos) kā tādas, kas jau guvušas “tautā dziļu atbalsi”,²⁸ min jaunās tradīcijas: *Bērības svētki, Pilngadības svētki, Sabiedriskās kāzas, Sabiedriskās bēres, Mirušo piemiņas diena*. Rasma Rudaka 1970. gadā apkopojusi savu redzējumu par jaunajām tradīcijām Bērzpilī.

²⁷ LFK 1600, 24003.

²⁸ LFK 1600, pirms 44394.

Par pasākumu organizēšanu ir atbildīgi ciema padomes darbinieki, bibliotekāre, skolotāji, komjaunieši un pionieri – tāpat tie cilvēki, kas apguvuši komunistisko ideoloģiju vai gatavojas to pārmantot. Kā nozīmīgāko ceremoniju studente izceļ pilngadības svētkus, īsti neminot iemeslu. Noprotams, ka tamdēļ, ka citas tradīcijas (vārda došanas svinības, pases saņemšana) vēl īsti nav ieviesušās. Bēres, atskaitot retus gadījumus, riko bez priesteru, tās vada mirušā darba biedri, radnieki. Šķiet, ka tieši baznīcas pārstāvja iztrūkums un viņa aizvietošana ar sociālistiskās sabiedrības pārstāvjiem arī nodrošina *jaunās tradīcijas* statusu. Tomēr Latgalē bija un ir plaši izplatīta tradīcija – mirušo oficijs, kas arī norit bez baznīcas pārstāvja dalības.²⁹ Iespējams gan, ka studentes vākumā vēlamais uzdots par esošo, jo mirušo apbedīšanas tradīcijas mainās lēni. Savukārt *mirušo piemiņas diena* padomju garā esot bijusi ļoti populāra. Tajā piedalījās pūtēju orķestris, galvenais runātājs, dziedātāju ansamblis, deklamētāji. Par kāzām atzīmēts, ka tās netiek rīkotas pilnīgi sabiedriskā garā. Būtiskākā atšķirība, ka laulību reģistrēja ciema padomē, bet turpinājumā sekoja latviešu senākos kāzu aprakstos minētas tradīcijas – goda vārti, ligavas zagšana, apdziedāšana, mičošana, jaunā pāra celšana.³⁰ Laulības baznīcā gan esot reta parādība.³¹

Ināra Rande un Ieva Inkule 1970. gada jūlijā vāca folkloras materiālus Drabešos (kolhoza “Sarkanais karogs” teritorijā). Viņas pie jaunajām tradīcijām pieskaitījušas visus kolhozā rīkotos pasākumus, ieskaitot profesiju vakarus (*Lauksaimniecības darbinieku diena, Apsējības, Ražas svētki, Mehanizatoru vakari*), konkursus, piemēram, par labāk iekārtoto brigādes centru, vasarās kolhozā organizētos sporta svētkus, rudenī – pirmās klases bērnu izvadīšanu uz skolu.³²

Baiba Ezerlīcīte līdzās *senajiem* folkloras materiāliem uzskaitījusi 20. gadsimta 70. gadu beigās Sarkanajos svinētos svētkus: katru gadu šeit atzīmēja pilngadības svētkus, svinīgi izvadīja obligātajā militārajā dienestā un tikpat svinīgi arī pensijā, rīkoja pensionāru pēcpusdienu, mirušo piemiņas dienu. Kolhozā kopīgi tika svinēti Jāņi un apkūlības. Reizi divos gados ciemā atzīmēja sudraba kāzas, individuāli – zelta kāzas. Estrādē norisinājās jaunatnes atpūtas vakari.³³ Mirdza Dandzberga un Elita Brante 1977. gadā Palsmanē fiksējušas šādas jaunās sadzīves tradīcijas: *Jauno ģimeņu vakars, Pirmais darba gads, Komjaunatnes biedra*

29 Boiko [s. a.]. Pieejams: <https://kulturaskanons.lv/archive/miruso-oficijs/> (skatīts 27.09.2024.).

30 Krogzeme-Mosgorda 2018, 5–23.

31 LFK 1600, 46776.

32 LFK 1600, 47996.

33 LFK 1600, 93083–93285.

2. att. Skulptūra "Padomju pilsones cīņā par mieru visā pasaulē". Avots: LFK 1600, 47996

Fig. 2. A living statue "Soviet Citizens Fighting for Peace on Earth". Source: Latvian Folklore Archives 1600, 47996

kartes izsniegšana, Pavadišana Padomju armijā, Sagaidīšana no Padomju armijas, Svinīga pirmo pasu izsniegšana, Saderināto vakars, Laulību reģistrācija, Ģimenes vakars, Triju paaudžu vakars, Veco ļaužu svētki, Zelta-sudraba kāzas, Vecmāmiņu diena, Mirušo atceres diena un darba tradīcijas: Pirmā sējas diena, Pirmā ganu diena, Apsējības svētki, Vaduguns svētki, No asniem līdz ražai, Linu talka, Ražas svētki, Mehanizatoru svētki, Skolotāju diena, Lopkopju diena, Pavadišana pensijā. Jauno tradīciju aprakstus noslēdz kaujas slavas tradīcijas apskats Palsmanes ciemā, kas ietver aktīvu novadpētniecisko darbu, vācot materiālus par Lielā Tēvijas kara dalībnieku dzimšanas un dzīves vietām, atmiņu stāstījumus par 1905., 1917.–1919. gada notikumiem u. tml., kā arī svarīgu notikumu atceri (šajā gadījumā Latviešu 1. partizānu brigādes 30. gadadiena).³⁴ 1978. gadā Umurgas ciemā rīkotas šādas sadzīves tradīcijas: Pilngadības svētki (jūlijā), Bērnības svētki (augusta pirmajā sestdienā), Mirušo piemiņas diena (jūlija pirmajā svētdienā), Svinīga laulību reģistrācija, Darba veterānu godināšana, Svinīga jauniešu pavadīšana Padomju armijā (divas reizes gadā), Svinīga dzimšanas apliecību izsniegšana, Jauno ģimeņu vakars.³⁵

³⁴ LFK 1600, 84076.

³⁵ LFK 1600, 60544.

Svētku daudzveidība un daudzskaitlīgums norāda ne tikai uz vietējās kultūras dzīves organizētāju čaklumu un izdomu, bet arī liecina par sabiedrības nepieciešamību pēc svinīga un publiska novērtējuma, atzinības, ievērošanas, selektīvas piemiņas ceremonijām. Gandrīz katram cilvēkam gada laikā ir iespēja kļūt par kādu vai pat vairāku svētku gaviļnieku, proti, personu, kurai tiek veltīta ceremonija. Iespējams, tas tādējādi ļāva iegūt sajūtu, ka tiek novērtēts un esi vajadzīgs, kā arī deva iespēju kulturāli un *cilvēkos* (kolektīvā, sabiedrībā) pavadīt kādu pēcpusdienu/vakaru, “izrauties” no ikdienas rutīnas, mājas, satikties, pārrunāt problēmas ar citiem kolēģiem/“biedriem” kolhozā, ciemā, ar kuriem ikdienā neizdodas satikties. Tas noteikti uzlaboja sociālo mikroklimatu, ar laiku ideoloģiju vienkārši uztverot kā nodevu, obligātu ietvaru, kuru ievērojot var atļauties arī atkāpes no normas.

Padomju tradīciju gaita, dalībnieki un nozīme LFK 1600. kolekcijas materiālos

Pirmās sabiedriskās kristību jeb sabiedriskās vārda došanas svinības notikušas 1954. gadā Valmierā skolotāju ģimenē. Tās ierosinājuši un organizējuši skolas svētku komitejas locekļi un skolotāji. Tobrīd vēl aiz veca ieraduma kristības sauca par vārda došanas svinībām, bet drīz kā kristību analogu sāka lietot apzīmējumu *Bērnības svētki*.³⁶ Būtībā izveidojās divi svētki – jaundzimušā reģistrācija, vecākiem svinīgi izsniegtot dzimšanas apliecību, un *Bērnības svētki*. Elvīra Bernāne 1968. gadā Dricānos fiksējusi, ka *Bērnības svētkus* ievada svinīgs gājiens, kurā mazie ar kūmām, orķestrim spēlējot, ienākuši zālē. Sekojusi svinīga uzruna, apliecības izsniegšana, apsveikuma runas, kuras saka pionieri, ciema padomes un skolas pārstāvji. Pa vidu dzejoļu deklamācija, koncerts, korrūna. Pasākumu noslēdza rotaļas un kopējs mielasts.³⁷

Dace Briģe 1975. gada jūlijā Augstkalnē fiksējusi vairākas padomju svētku tradīcijas un sniegusi arī plašākus to aprakstus. Balstoties uz teicēju stāstīto, viņa atzīmējusi, ka ne visi svētki ieviesušies pietiekami strauji. Samērā lēnīgi veicies ar dzimšanas apliecības svinīgu izsniegšanu, kas Augstkalnē sākusies vien 1970. gadā. Dzimšanas apliecības izsniegšana arī nav plaši svētki – tā rīkota katrai ģimenei atsevišķi (praktiski viens no retajiem gandrīz (ne)sabiedriskajiem pasākumiem, bet tomēr saziņā ar varas pārstāvjiem, ar viņu klātbūtni un akceptu). Uz pasākumu aicināja vecākus, kūmas, vecvecākus, un, protams, klāt bija pats

36 Andersons, Sāre 1960, 17.

37 LFK 1600, 44394.

jaundzimušais. Ceremonija notika izpildkomitejas telpās, to vadīja speciāls svētku vadītājs, skanēja mūzika ierakstā (nav pašiem sava orķestra), piedalījās skolas bērni, kuri dziedāja un deklamēja dzeju. Vecākiem izsniedza dzimšanas apliecību, māte un tēvs aizdedzināja mazu svecīti, kas atradās līdzās divām lielākām. Tad dāvināja ziedus vecākiem un vecvecākiem, kādu suvenīru piemiņai. Svētku ieviešanos, visticamāk, noteica valstī 1968. gada 1. oktobrī pieņemtais likums, kas paredzēja jaundzimušo reģistrāciju trīs mēnešu laikā. Tas arī noteicis to, ka šādi svētki kļuvuši individuālāki, jo nepieciešams ievērot likumā noteikto laiku.³⁸ Maruta Stelmaka 1975. gadā aprakstījusi, ka Ziemeros ceremonijā piedalās jaundzimušais, vecāki un kūmas. Telpu rotā svečturis ar trim svečēm kā diezgan tipisks Latvijas PSR svētku telpas atribūts. Tiek minēts, ka meitenēm var būt divas krustmātes un viens krusttēvs, bet zēniem – divi krusttēvi un viena krustmāte, kas ir vistiešākā atsauce uz senu tradīciju, uz kuru kā nozīmīgu norādījis jau Krišjānis Barons “Latvju dainu” izdevumā 1894. gadā.³⁹

Bērņības svētkus aicināja svinēt 1. jūnijā – Starptautiskajā bērnu aizsardzības dienā, kas ir “visu zemju pašas jaunākās paaudzes liksmes un draudzības diena”.⁴⁰ Tomēr šī piesaiste nav tikusi uzskatīta par obligātu. Augstkalnē *Bērņības svētkus* rikoja bērniem 3–5 gadu vecumā jūlija sākumā, “kad brīvāks brīdis lauku ļaudīm”.⁴¹ Tie ir visa ciema svētki, jo svētku nozīme ir izvest savu bērnu sabiedrībā, iekļaut noteiktā kolektīvā, padarīt par piederīgu kādam sociālam lielumam. Bērņības svētki norisinājās Augstkalnes vidusskolas zālē, kurā goda vieta tika atvēlēta vecākiem un bērniem, uz skatuves rosījās ceremonijas vadītāji, telpas iekārtojumā ainas no bērņības un skatuves malā novietots šūpulis. Bērņības svētku gaviļņiekus un viņu vecākus svinīgi iaved zālē, pa priekšu ejot vairākiem bērnodārza audzēkņiem. Kad ieņemtas vietas, tad bērnodārza bērni sniedz koncertu, kam seko apsveikumi un svinīga bērņības svētku apliecības izsniegšana. Tiek pasniegti simboliski suvenīri, piemēram, dzintarā atveidota bāka, kas simbolizē ceļa norādi, vai bērza tāss tīnīte, kurā “uzkrāt visu labo dzīvē”. Kā senās pādes cilināšanas, didīšanas, šūpošanas tradīcijas *jaunā* padomju variācija ir gaviļņieka šūpošana šūpolēs, kas uzstādītas uz skatuves zālē un ko veic kūmas (krustvecāki). Ceremonija beidzas ar dziesmu “Lai vienmēr būtu saule” (latviski atdzejojis Ziedonis Purvs, komponists Arkādijs Ostrovskis). Tālāk svinības turpinās ģimeņu lokā.⁴²

38 LFK 1600, 67179.

39 LFK 1600, 71556.

40 Andersons, Sāre 1960, 17.

41 LFK 1600, 67180.

42 Ibidem.

3. att. Bērības svētki Augstkalnē. 1975. gads. Avots: LFK 1600, 67180a

Fig. 3. Childhood Festival in Augstkalne in 1975. Source: Latvian Folklore Archives 1600, 67180a

Sākot ar 1960. gadu, Sarkaņu ciemā Bērības svētki norisinājušies katru gadu. Ciema izpildkomitejā glabājas albums ar gaviļnieku fotoattēliem un kūmu parakstiem. Arī Sarkaņos Bērības svētkos, kas parasti rīkoti vasaras sākumā (maija beigas vai jūnija sākums), piedalījās gandrīz visi ciema iedzīvotāji, “[...] tagad bērna dzimšanu atzīmē ne vien šaurā ģimenes lokā, bet gan viss darbinieku kolektīvs, kas savā vidū uzņem jaunu locekli un nes atbildību par tā audzināšanu”.⁴³ Ceremonijā izvairījās no jebkā, kas šos svētkos varētu saistīt ar kristīšanu, kristietību, reliģiju, tomēr saglabājās solījums, kurā kūmas solās krustbērnus atbalstīt un izaudzināt par godīgiem un laimīgiem padomju pilsoņiem, komunisma cēlājiem:

“Mēs, kūmas, svinīgi solām atbalstīt mums uzticētos bērnus viņu dzīves ceļā, vienmēr sniegt viņiem draudzīgu roku, atsaucīgu sirdi grūtā brīdī. Mēs apņemamies palīdzēt vecākiem izaudzināt viņus par godīgiem, laimīgiem pilsoņiem, par pašai dziedīgiem padomju dzimtenes patriotiem, par dzīvespriecīgiem un rosīgiem komunisma cēlājiem.”⁴⁴

43 Čivkule 1964, 142.

44 LFK 1600, 93284.

Padomju pilsonim dzīves laikā nācās teikt dažādus solījumus (skat. tālāk pilngadnieku solījumu), tā apliecinot savu apņēmību un darbīgumu, ticību gaišākai nākotnei. Solījumam kā žanram gan ir arī dziļa saikne ar reliģiju un baznīcu. Iespējams, ka tas saglabāts apzināti, jo labi veic sociālās disciplinēšanas funkciju.

Pirmie Pilngadības svētki jauno tradīciju gaisotnē norisinājušies 1955. gadā Jaunpilī. Pilngadības svētki, salīdzinot ar citiem svētkiem, ātri kļuva populāri. 1958. gada vasarā tos jau svinēja lielākajā daļā Latvijas pilsētu un rajonu.⁴⁵ Māra Liepiņa 1963. gadā devusi sikāku *Pilngadības svētku* aprakstu Priekuļos. Svētki norisinājās ciema padomes uzraudzībā, pilngadniekus zālē ieveda ciema padomes priekšsēdētājs, skanēja "Līvzeme".⁴⁶ Pa priekšu gāja bērni, kas kaisīja ziedus. Pēc pilngadnieku sasēšanās atskaņoja "Vispasaules demokrātiskās jaunatnes himnu" (komponists Anatolijs Novikovs, teksta autors Ļevs Ošaņins), kas sākās ar vārdiem "Daudzu tautību bērni, tomēr sapnis par mieru mums viens".⁴⁷ Tad sekoja priekšsēdētāja uzruna, apliecināt izsniegšana, tuvinieku apsveikumi, fotografēšanās. Svarīgs elements bija svinīgais solījums, kuru visu vārdā deva viens no pilngadniekiem:

"Mēs, Priekuļu ciema pilngadnieki, solāmies sekot šiem skaistajiem novēlējumiem, solāmies dzīvot un strādāt tā, lai būtu savas Sociālistiskās Dzimtenes cienīgi pilsoņi. Apņemamies vienmēr stāvēt Komunistiskās partijas pozīcijās, iet kopā ar tautu, ar visu sirdsdegsmi piedalīties darbaļu lielo mērķu izpildē."⁴⁸

Pilngadnieki parakstījās ciema padomes jauno tradīciju albumā. Pasākumu noslēdza neformālā daļa – svētku mielasts, dejas un rotaļas kopā ar tuviniekiem. Elvīra Bernāne 1968. gadā Dricānos fiksējusi, ka *Pilngadības svētki* sākas ar gājieni. Pilngadniekus zālē sagaida Dricānu tautas deju kolektīvs, uz postamenta saliktas sveces skaitlā 18 formā, un katrs pilngadnieks aizdedzina savu sveci. Kā liecina Pilngadības svētku fotogrāfijas un apraksti, tad skaitlis 18 ir bijis neiztrūkstošs šo svētku simbols, un vēl joprojām Latvijas likumdošanā ir krasa robežšķirtne starp bērnu un pieaugušo. Pilngadnieki pasniedza ziedus

45 Andersons, Sāre 1960, 30–31.

46 "Līvzeme", visticamāk, ir lībiešu un ventiņu horeogrāfiskās folkloras vācēja un pētnieka Alfrēda Rūjas (1923–2002) veidotā deja (1957). Ar šo deju, kas bija plašāka uzveduma sastāvdaļa, Rūjas vadītais Ventspils Arod biedrību kluba deju kolektīvs piedalījās VI Vispasaules jaunatnes un studentu festivālā Maskavā (1957). 1960. gadā ar šo deju tika atklāts Deju svētku koncerts "Dinamo" stadionā. Tātad tās instrumentāla atskaņošana ir oficiāli "saskaņota" un ideoloģiski "droša".

47 Vispasaules demokrātiskās jaunatnes himna. Pieejams: Latvijas Nacionālā bibliotēka. Digitālā bibliotēka. Pieejams: <https://digitalabiblioteka.lv/?id=oai:the.european.library.DOM:770571&subjectATS=212008&all=1&of=6-8> (skatīts 01.10.2024.).

48 LFK 1600, 24004.

saviem vecākiem, sekoja svinīga uzruna un pilngadnieka apliecības izsniegšana. Pasākumā dziedāja koris, dziesmas mijās ar dzejoļu deklamācijām. Pilngadnieki svinīgi izgāja no zāles. Pēc tam bija dejas un mielasts.⁴⁹ Augstkalnē pilngadības svētki norisinājās vasaras vidū – jūlijā vidusskolas zālē. Tie paredzēja arī iepriekšēju gatavošanos (“iesvētības mācību”) – lekcijas, pārrunas, kopīgu ekskursiju. Kā problēma atzīmēts to norises apgrūtinājums – profesionālo skolu jauniešu aizņemtība vasaras saimnieciskajos darbos. Svētki sākās ar pilngadnieku simbolisku kāpienu pa skolas kāpnēm uz zāli, kas tiek traktēts kā kāpšana kalnā. Pilngadniekus zālē ievada bērni ar ziediem, ciema vadības pārstāvji, iepriekšējā gada pilngadnieki. Svētku vadītāji un jaunieši tika apsēdināti krēslos uz skatuves, tad tika svinīgi izsniegta apliecība. Katru jaunietai pēc apliecības saņemšanas noveda no skatuves zālē, kur viņu sveica tuvinieki un draugi. Pēc oficiālās daļas bija svinības ģimenes lokā un vakarā dejas vidusskolas zālē.⁵⁰

4. att. Pilngadības svētki Augstkalnē. 1975. gads. Avots: LFK 1600, 67180a

Fig. 4. Coming of Age Festival in Augstkalne in 1975. Source: Latvian Folklore Archives 1600, 67180a

49 LFK 1600, 44395.

50 LFK 1600, 67180a–67181.

Aija Balode Rendas ciemā 1978. gadā atzīmējusi, ka *Pilngadības svētki* norisinājās katru gadu jūlija pēdējā svētdienā. Tie iesākās ar laivu braucienu pa Abavu, turpinājās ar ziedu nolikšanu pie kritušo padomju cīnītāju piemiņas akmens un svinīgu apliecību izsniegšanu, ko noslēdza mielasts un dejas.⁵¹

Pirmās zināmās sabiedriskās kāzas (laulības) Latvijas PSR notikušas fabrikā *Aurora* Rīgā 1954. gadā. Šajās kāzās laulības reģistrēja fabrikas klubā, “jaunajam pārim uzdāvināja dzīvokļa iekārtu, sarīkoja lepnu kāzu mielastu pāris simtiem viesu, starp kuriem paši jaunie savās kāzās jutās kā svešinieki [...]”.⁵² Laika gaitā kāzām pievienoti dažādi apzīmētāji – komjauniešu, kolektīvās, sabiedriskās. Līdz nonāca līdz apbrīnojamai domai – “bet kāpēc gan tās nesaukt vienkārši par kāzām?”⁵³ Augstkalnē svinīgā laulību reģistrācija norisinājās skolas zālē, to vadīja izpildkomitejas priekšsēdētājs vai speciāls vadītājs (kāds no kultūras darbiniekiem). Daces Briģes aprakstā lasām, ka jauno pāri sveikuši Velns un Ragana no elles. Viņi devuši pamācības (nav minētas kādas), kas uzrakstītas uz “papīra rullēm, kas caur uguni un ūdeni gājušas”.⁵⁴ Arī kāzu turpinājumā liela loma ierādīta dažādiem pārbaudījumiem un goda vārtiem (jāskalda malka vai zarains klucis, jāmazgā bērnu drēbītes, jaunajam pārim abiem kopā jāapēd diegā iekārts ābols u. tml.). Mičošanā daļēji izmantotas senās tautas paražas un teksti: tika dziedātas tautasdziesmas, ligavas māsa un ligavaiņa brālis kā nākamais jaunais pāris saņēma plīvuru, jaunajai sievai apsēja lakatiņu vai uzlika aubi, jaunajam vīram – cepuri un iedeva pīpi, sekoja radinieku apdāvināšana (pūra dališana) un pirmā deja (valsis) precēto statusā.

Augstkalnes ciemā un daudzviet citur Latvijas PSR norisinājusies arī kolektīva sudraba un zelta kāzu svinēšana. Šādās svinībās piedalījušies pat 20 pāri (ģimeņu), no kuriem trīs bija “zelta pāri”. Svētku ceremonija sākās ar dalībnieku gājieni no ciema padomes uz vidusskolas zāli – gājiena priekšgalā pēdējais pāris, kas ciemā stājies laulībā. Vidusskolā zelta un sudraba pārus sagaidīja pionieru goda sardze, viņi tika nosēdināti goda vietās, tika dāvināti ziedi un suvenīri, pēc tam notika ciema pašdarbības kolektīvu koncerts. Noslēgumā mielasts un kopīga polonēze.⁵⁵

1957. gadā aizsākusies arī tradīcija svinīgi pavadīt jauniesauktos obligātajā militārajā dienestā Padomju armijā. Pirmo reizi šāds notikums norisinājies Limbažos. Pavadišana Padomju armijā bija izplatīta tradīcija. Palsmanē

51 LFK 1600, 88297–88299.

52 Andersons, Sāre 1960, 36.

53 Ibidem, 35.

54 LFK 1600, 67182.

55 LFK 1600, 67184.

jauniesaucamie mūzikas pavadījumā iesoļoja zālē, dziedāja vīru koris. Viņus uzrunāja kara komisariāta pārstāvis, atmiņās dalījās Otrā pasaules kara un Krievijas Pilsoņu kara dalībnieki, akcentējot dienesta gaitu nozīmīgumu Padomju dzimtenes aizstāvēšanā. Tad runāja jauniesaucamo pārstāvis, dziedāja vīru koris, un jauniesaucamie atstāja zāli. Pasākumu kuplināja apsveikumi.⁵⁶ Jauniesaucamo vakars Ziemeros ap 1975. gadu sākās ar gājienu pie Ļeņina pieminekļa. Pie pieminekļa tika skandēta dzeja. Otrā pasaules kara dalībnieks aicināja jauniesaucamos nolikt ziedus pie Ļeņina pieminekļa. Tad visi, maršam skanot, devās uz zāli. Zālē pa kreisi bija novietoti krēsli jauniesaucamajiem. Vidusskolas meitenes nolasīja montāžu,⁵⁷ ansamblis dziedāja dziesmu “Sarkanā neļķe”.⁵⁸ Runāja izpildkomitejas vadītājs, izsniedzot aplieciņu katram jauniesaucamajam, atkal skanēja dziesma, spēlēja orķestris. Par dienestu Padomju armijā stāstīja kāds bijušais karavīrs, klātesošos uzrunāja Otrā pasaules kara dalībnieks. Pasākumu noslēdzot un mūzikai skanot, visi atstāja zāli.⁵⁹

Atsevišķos studentu materiālos ir minēta un aprakstīta (svinīga) sagaidīšana no Padomju armijas, kas tomēr tika rīkota reti. Svinīgā atgriešanās no armijas veidota līdzīgi kā pavadīšana. Mūzikas pavadījumā zālē iesoļo no Padomju armijas demobilizētie jaunieši. Savukārt jauniesaucamie stāv goda sardzē. Kolhoza priekšsēdētājam tiek ziņots par atvaļināto karavīru atgriešanos dzimtajā ciemā, un kolhoza valdes pārstāvis viņus sveic. Jāsaka, ka Palsmanē kolhoza un izpildkomitejas pārstāvji centās sarakstīties ar armijā iesauktajiem puisiem, vēstulēs stāstot par dzīvi kolhozā, par darba iespējām pēc dienesta. *Tēvu* vārdā runāja kāds Otrā pasaules kara dalībnieks. Pēc apsveikumiem, mūzikai skanot (dzied vīru koris), atvaļinātie karavīri atstāja zāli.⁶⁰

Pēc ļoti līdzīga scenārija izsniedza pirmās pases: mūzikai skanot, zālē iesoļoja jaunieši, kuriem tās izsniegs. Goda sardzē stāvēja pionieri. Tika deklamēti dzejoļi. Iekšlietu daļas pārstāvis sacīja runu un izsniedza pasi, saņēmēju sveica ar ziediem un grāmatām. Pasu saņēmēju vārdā runāja viņu pārstāvis. Mūzikai skanot, jaunieši atstāja zāli.⁶¹

56 LFK 1600, 83809.

57 Par montāžu sauca uzvedumu, ko veido dažādas gatavas sastāvdaļas, piemēram, dzejoļu lasījumi, fragmenti no citiem literāriem darbiem, dziesmas.

58 “Sarkanā neļķe” bija populāra padomju laiku masu dziesma, kas uzrakstīta 1964. gadā. Dziesmas teksta autors ir Ļevs Ošaņins, komponists – Arkādijs Ostrovskis.

59 LFK 1600, 74510.

60 LFK 1600, 83810.

61 LFK 1600, 83811.

1959. gadā Tukumā pirmoreiz tika svinīgi atzīmēta Mirušo piemiņas diena.⁶² Plašāk šīs dienas padomju variants ieviesās ap 1957.–1959. gadu, 60. gados jau kļūstot par masveidīgu parādību, kuru rīkot bija obligāts visu kultūras darbinieku pienākums. Irēna Mateite aprakstījusi Mirušo piemiņas dienas norisi Priekuļos 1963. gadā. To organizēja ciema padome. Dienu iepriekš tika iespiestas *Mirušo piemiņas dienas lapiņas*. Jāuzsver, ka neizskaidrojamu iemeslu dēļ studenti tās citīgi vākuši un pievienojuši saviem materiāliem. Pati ceremonija sākās ar zvanu skaņām, kam sekoja sēru maršs un mežrūpniecības arodbiedrības (šajā konkrētajā gadījumā) pārstāvja uzruna. Tad visi kopā nodziedāja vairākas ar kapu tematiku saistītas dziesmas, piemēram, “Ejot klusus kapu ceļus, / Tālā atmiņgaisma mirdz, / Un ar tiem, ko vēlējusi, / Domās sarunājas sirds”. Pēc tam nosauca iepriekšējā gadā mirušos, sākot ar gados jaunākajiem, katram veltot kādu tautasdziesmas četrindi. Mirušo grupas bija trīs: bērni un jaunieši; 30–55 gadus veci; vecāki par 56 gadiem (tātad – tie, kas jau pensijā). Ceremoniju noslēdza orķestra izpildīts sēru maršs.⁶³ Populāras dziesmas, kas bija nodrukātas daudzās *Mirušo piemiņas dienu lapiņās*, bija 1962. gadā Arvīda Žilinska (1905–1993) komponētā dziesma “Apklusušu mūžu dārzā” ar dzejnieces Adīnas Ķirškalnes (1915–2009) vārdiem un Mazsalacas dziedāšanas skolotāja un kordiriģenta Jāņa Menča 1960. gadā sacerētā dziesma “Trīs smilšu sauļas” ar Idas Zariņas vārdiem.⁶⁴ Lapiņās ietvertas arī tautasdziesmu apdares, piemēram, “Tek saulīte tecēdama”, “Nu mūžam nepārnākšu”, Čaikovska, Šopēna, vēlāk arī Raimonda Paula atsevišķi skaņdarbi. Neiztrūka arī tā saucamās revolucionārās dziesmas, piemēram, “Ar kaujas saucieniem uz lūpām”, pieminot kapos apglabātos 1905. gada revolucionārus un 1917.–1919. gada LSPR padomju darbiniekus, kā arī Otrajā pasaules karā kritušos padomju karavīrus, partizānus un pagrīdniekus. Citviet *Mirušo atceres diena* tika rīkota augusta otrajā pusē, un tajā piedalījās ceremonijas vadītājs, tautas teātra aktieri un vīru kvartets no Jelgavas. Mirušo piemiņas diena arī tika dēvēta par svētkiem, tās dalībnieki tika iesaistīti arī kopīgā dziedāšanā.⁶⁵ Mirušo piemiņas diena un bēres tika asociētas ar izmaiņām vidējās un vecākās paaudzes apziņā, aizvien vairāk atsakoties no baznīcas rituāla un izvēloties organizēt šos svētkus “mūsdienu tradīciju garā”.⁶⁶

Līdzās padomju sadzīves tradīcijām plaši atzīmēja PSRS valsts (oficiālos) svētkus, kas centrējās ap PSRS simboliku (Konstitūcijas diena 7. decembrī) un

62 Zavarina 1970, 197.

63 LFK 1600, 25388.

64 Virsis 1965, 4.

65 LFK 1600, 67183.

66 Čivkule 1964, 143.

organizācijām (uzņemšana oktobrēnos, pionieros, komjauniešos), lielajiem vēsturiskajiem notikumiem – Lielo Oktobra revolūciju Krievijā (nosaukums, ko lietoja Latvijas PSR līdz 1990. gada 4. maijam, pēc tam – boļševiku oktobra apvērsums), Lielo Tēvijas karu (Otro pasaules karu), V. I. Ļeņina dzimšanas dienu 22. aprīlī. Tomēr studentu vākumos tie parādās epizodiski. Iespējams, ka studenti tos neuztvēra par *īsti* piederīgiem folklorai, atšķirībā no vārda došanas, bērības un pilngadības svētkiem, kāzām, bērēm, mirušo atceres kapos, kas raisīja dabisku saikni ar klasisko folkloru; tajos arī daudz tika izmantotas tautasdziesmas, sakāmvardi un parunas, kā arī citu folkloras žanru piemēri. Iespējams, ka tas arī mudinājis studentus plaši fiksēt dziesmas, to tekstu autorus un komponistus, kurus citēja vai atskaņoja jaunajos (padomju) svētkos.

Uzņemšana pionieros un komjauniešos bieži bija 9. maija *Uzvaras dienas*, *Mirušo atceres dienas* u. c. sēru/piemiņas/atceres/jubileju dienu elements. Uzvaras dienas svētkos notika tikšanās ar Otrā pasaules kara dalībniekiem, bija lāpu gājiens uz varoņu kapiem, kurā piedalījās gan kara veterāni, gan ciema iedzīvotāji, gan skolēni un bērnodārza audzēkņi. Kapos norisinājās svinīga jauniešu uzņemšana komjauniešu vai pionieru organizācijā. Mītiņā kapos, piemēram, Augstkalnē, piedalījās arī Augstkalnes vidusskolas šefi⁶⁷ – vietējās PSRS karaspēka daļas karavīri. 1975. gadā kā veltījums 30. gadskārtai kopš PSRS uzvaras Otrajā pasaules karā ciema centrā tika stādīta ozolu birzs.⁶⁸ Daina Luste fiksējusi ikgadēju tradīciju Dikļu ciemā, kad 29. oktobrī – komjaunatnes gadadienā – tiek organizēts lāpu gājiens uz Varoņu kapiem. Gājienā piedalās vietējie komjaunieši un skolēni, Otrā pasaules kara dalībnieki, ciema iedzīvotāji. Gājiens no Dikļu astoņgadīgās skolas devās uz kapiem, pa ceļam un kapos spēlēja skolēnu pūtēju orķestris. Kapos ap Varoņu pieminekli izvietoja lāpas un pie tām nolika sveci, kas “simbolizēja kritušo degsmi un tagadējās jaunatnes nesavtīgo darbu”.⁶⁹ Sekoja runas, deklamācijas, klusuma brīdis. Jaunuzņemtajiem komjaunatnē izsniedza biedra kartes. Nolika ziedus.

67 Šefība bija izplatīta parādība Latvijas PSR, kas paredzēja kādas iestādes, organizācijas, personas regulāru bezatlīdzības palīdzību citai personai, organizācijai vai iestādei.

68 LFK 1600, 67186.

69 LFK 1600, 89533.

5. att. Jaunpils iedzīvotāju gājiens uz Meža kapiem 1968. gada 9. maijā. Avots: LFK 1600, 55773a

Fig. 5. Procession of the residents of Jaunpils to the Meža kapi (Forest Cemetery) on 9 May 1968. Source: Latvian Folklore Archives 1600, 55773a

Darba tradīcijas studentu vākumos atspoguļotas retāk, salīdzinot ar tā saucamajām sadzīves tradīcijām (bērnības svētki, pilngadības svētki, sabiedriskās kāzas, bēres, mirušo piemiņas diena). Palsmanē padomju “saimnieciskā gada kalendārs” iesākās ar *Mehanizatoru dienu* martā vai aprīļa sākumā. Negaidīts elements ir uzņemta filma par darbiem un nedarbiem (nav īsti skaidrs, kas ar pēdējiem domāts, visdrīzāk – kādas ēverģēlības) tehnikas remonta laikā. Pirms svētkiem notika arī tehnikas skate un parāde, tika apbalvoti labākie mehanizatori.⁷⁰ Savā ziņā *Mehanizatoru diena* noslēdz rudens–ziemas ciklu, kas pavadīts, sagatavojot tehniku pavasara un vasaras darbiem. Pirmie pavasara darbi saistās ar lauku un tīrumu sagatavošanu sējai un ar sēšanu, stādīšanu. *Pirmajā sējas dienā* (citviet tā saukta par Pirmo vagas dienu), kad svinīgi tiek izarta pirmā vaga, pie tīruma/lauka ierodas ciema un kolhoza vadošie darbinieki un pašdarbnieki, tiek dziedātas dziesmas, lauksaimniecības mašīnas rotātas ar

⁷⁰ LFK 1600, 84072.

zaļumiem, sveikti traktoristi.⁷¹ Nedaudz vēlāk tiek svinēta *Pirmā ganu diena*, kad padomju saimnieciskā gada rituālā telpa no tīruma un traktoristiem aizvirzās uz fermām un lopkopjiem, kurus arī apmeklē ciema un kolhoza vadošie darbinieki. Kāda kolhoza iecirkņa fermas pagalmā tiek sveikti lopkopji, zootehniķi, veterinārārsti, gani, izdalīti piešķirtie apbalvojumi. Studenti atzīmējuši, ka neizpaliek arī senā rumulēšanās tradīcija, tomēr viņu apraksts par to ir lakonisks.⁷²

Plaši, izteiksmīgi un ar literāru gaumi *Pirmā ganu diena* un tamlīdzīgi svētki tika atspoguļoti tā laika presē.⁷³ Šie svētki arī precīzi raksturo Latvijas PSR veidoto eklektisko izpratni par jaunajām tradīcijām, kas šķietami ietvēra arī senās gadskārtu ieražu tradīcijas elementus un tikpat šķietamu tradīcijas turpināšanos. Presē publicētajos aprakstos vērojama tendence jauno savienot ar senāko, iekļaut atsevišķus etnogrāfiskus elementus, kā rumulēšanās, ganāmpulka simboliska aptveršana, iekļaušana aplī, fermas sliekšņa noslaucīšana, lai pasargātu ganāmpulku no dažādām slimībām un nelaimēm, un rituālā ēdiena – siera un olu ēšana. Tāpat tika dziedātas latviešu tautasdziesmas, izrādīts teatralizēts uzvedums, kas saturiski saistās ar lopkopību. Savukārt pie tradīcijas jaunajiem elementiem pieskaitāma nostāšanās ierindā, ziņojums par fermas darbinieku darba spara pakāpi, svinīga ganu bērzu rīkstes, atslēgas un gana gudrības grāmatas pasniegšana. Slaucējas un gani tiek pielīdzināti karavīriem, brūnālas – kumelīem un novietotas padomju dzimtenes darba *frontes* priekšpostenī, kas ir ne tikai norāde uz sievišķā pakļaušanu vīrišķajam diskursam, bet arī uz militārās kārtības svarīguma nozīmīgu – padomju sabiedrības organizēšanas principu.

Ar *Apsējības svētkiem*, kas bija gada pirmais brīvdabas sarīkojums, tika atklāta vasaras sezona estrādē. Tos atklāja kolhoza priekšsēdētājs, ar ozollapu vainagu tika godināti labākie kolhoznieki. Pašdarbnieki bija sagatavojuši teatralizētu uzvedumu, kurā bija iekļauti apsējības skaitļi un fakti. Pēc tam notika dejas un komandu sacensības.⁷⁴ Citviet *Apsējības* rīkoja pēc sējas noslēgšanās. Īpaša komanda sazvejoja zivis kolhoza ezerā kopējām vakariņām. Ceremonija sākās vakarā vietējā parkā. Kolhoza priekšsēdētājs runā apkopoja darba rezultātus, tika izdalīti piešķirtie apbalvojumi, notika urrāšana par godu labākajiem kolhozniekiem.

71 LFK 1600, 84065.

72 LFK 1600, 84066.

73 Olte 1979, 3; Fridrihsone 1985, 1.

74 LFK 1600, 84067.

Pēc tam bija atrakcijas un spēkošanās gan stiprumā, gan atjautībā, dejas un svētku mielasts (ugunskurā ceptas zivis, zivju zupa, šašliki, alus “Tērvete” u. c.).⁷⁵

Vairāku apkārtējo kolhozu jauniešiem Palsmanē tika rīkoti Vaduguns svētki, kuros izvērtēja sociālistiskā darba sasniegumus, piešķīra labākās jaunās slaucējas, celtnieka, mehanizatora, dārzkopja u. tml. nosaukumus. Tie norisinājās divas dienas Palsas upes krastos iekārtotā telšu pilsētiņā. Notika sacensības (slaukšanā, aršanā, šoferu veiklības braucieni u. tml.), konkursi par garšīgāko zivju zupu, vislabāk iekārtoto telti.⁷⁶

Senajām tradīcijām vistuvākā jaunā darba tradīcija Palsmanē, spriežot pēc sniegtā apraksta, bija *Linu talka*. Linu talkas noslēgums tika rīkots kādā no senatnīgajām lauku rijām. Labākie talcinieki saņēma skaistus linu dvieļus, skanēja senā mūzika (acīmredzot domātas tautasdziesmas).⁷⁷

Secinājumi

Padomju tradīcijās kopumā vērojamas ne tikai līdzības, bet pat fundamentāla vienādība. Svētku nosaukumiem nedaudz variējoties, to būtība nemainījās. Tāpat nemainījās vadītāji – ciema padomes vai izpildkomitejas, kolhoza vadības, arodbiedrību vai skolas pārstāvji –, arī norises vieta – skolas, kultūras nama, izpildkomitejas zāle, kapi, pieminekļi. Norises vieta vienmēr tika segmentēta pēc dalībnieku statusa – speciāli ierādītas vietas, bieži vien uz skatuves, ir svētku gaviļniekiem, vadītājiem, oficiālajiem viesiem, savukārt skatītāji/viesi novietoti zemāk zālē. Nemainīgs palika svētku veidotāju sastāvs – algots ciema padomes, kultūras nama pārstāvis, tika iesaistīti skolēni, ciema padomei vai kolhozam piederīgie pašdarbības kolektīvi (kā nozīmīgākais minams skolas pūtēju orķestris, bez kura nevarēja iztikt neviena šāda ceremonija).

Neraugoties uz aicinājumu svētkos izvairīties no garām runām, tajos vienmēr bija dzirdamas uzaicināto atbildīgo personu didaktiskas un patētiskas runas, kuras mijās ar dziesmām, korrūnām un deklamācijām, dažkārt teatrālu etīdi. Izplatītas bija dažādas simboliskas darbības, kā, piemēram, sveču iedegšana, tāpat arī (svinīga) ienākšana telpā un iziešana no tās, gājiens, goda sardze, ziedu nolikšana pie *varoņu* pieminekļa, apsveikumi un kopīgs svētku mielasts ar rotaļām un dejām. Scenārijs būtībā īsti nemainījās ne pa desmitgadēm, ne ciemiem un kolhoziem, ne pa svētku paveidiem un žanriem. Protams, bija kāda mainīgā daļa,

75 LFK 1600, 67185.

76 LFK 1600, 84068.

77 LFK 1600, 84070.

ko noteica organizatoru jaunrade, radošums; laika gaitā nedaudz mainījās un atjaunojās lietoto tekstu korpuss, bet jāsecina, ka tie bija vieni un tie paši svētki daudzās variācijās. Šķiet, ka situāciju nemainīja arī tas, ka katru gadu, piemēram, bērnības svētku norisei veidoja savu scenāriju, ko apsprieda un apstiprināja ciema kultūras komisijā. Bailes attālināties no paraugiem neveicināja būtiskas atšķirības vai tradīcijas savdabību. Jaunrade un radošums varēja izpausties padomju ideoloģijas rāmī, svētku uzdevums – veicināt kolektīvismu, (padomju) dzimtenes mīlestību un vēlmi ziedoties tās labā, pareizi audzināt jauno paaudzi, izrādīt rūpes par *vienkāršo* cilvēku. Tomēr šādi svētki varēja pastāvēt tikai ar būtisku varas ideoloģisko un materiālo atbalstu, tie izzuda līdz ar varas struktūrām. Daļa no tradīcijām vai to elementiem modificētā veidā turpina būt arī mūsu svētku tradīciju sastāvdaļa (izlaidumi skolās u. tml.).

Latvijas PSR okupācijas periodā ieviesto tradīciju uzdevums bija aizvietot iepriekšējās tradīcijas, cilvēku kolektīvajā atmiņā mazināt zināšanas par pirmspadomju periodu. Būtībā tā bija ne tikai vēšanās pret reliģiju, kristīgo baznīcu, bet vēl plašāk – vēlme pilnībā dzēst atmiņas par neatkarīgu Latvijas Republiku, kas pastāvēja no 1918. gada līdz 1940. gadam. Tā bija ne tikai cīņa ar baznīcu, reliģiju, bet arī cīņa ar vēsturi, vēsturisko atmiņu un identitāti. Padomju tradīcijas centās veidot jaunas saiknes, dalībnieku grupas, līderus, ārējo veidolu un telpu, ieviest padomju režīmu slavinošus tekstus un retoriku ar mērķi radīt jaunu uto-pisku sabiedrību, kas izrādījās nerealizējams un traģisks pārpratums. Padomju tradīcijas, lai arī ieguva masu izpausmes veidu un cilvēki tajās iesaistījās vairāk vai mazāk brīvprātīgi, nespēja nodrošināt pilnīgu iepriekšējo paaudžu veikuma dzēšanu. Tas vienmēr bija klātesošs, paralēls, gruzdošs, klusējošs.

SAĪSINĀJUMI / ABBREVIATIONS

LFK – Latviešu folkloras krātuve

LFK [1600] – Latviešu folkloras krātuves 1600. kolekcija

Latvijas PSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika

LU – Latvijas Universitāte

LVU – Latvijas Valsts universitāte

BIBLIOGRĀFIJA / BIBLIOGRAPHY

Nepublicētie avoti / Archive Sources

LFK [1600]: 21702–22046; 24003–4; 25388; pirms 44394–44395; 44400; 46776; 47996; 60544; 67179–67186; 71556; 74510; pēc 83252; 83809–83811; 83814; 83817; 84065–84068; 84070; 84072; 84073; 84076; 88297–88299; 89533; 93083–93285

Prese / Press

- Fridrihsone, Mirdza. Pirmās ganu dienas svētki. *Padomju Druva*. 19.05.1985., 59, 1. lpp.
- Olte, Vizbulīte. Pēc senas tradīcijas. *Padomju Druva*. 31.05.1979., 64, 3. lpp.
- Virsis, I. Skolotāju dziesmu pūrs. *Skolotāju Avīze*. 10.11.1965., 45, 4. lpp.

Literatūra / Secondary Sources

- Andersons, Jānis; Sāre, Maiga (1960). *Padomju sadzīves tradīcijas*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Assmann, Aleida (2016). *Formen des Vergessen*. Göttingen: Wallstein.
- Boiko, Mārtiņš [s. a.]. *Mirušo oficijs Latgalē un Augšzemē*. Pieejams: <https://kulturaskanons.lv/archive/miruso-oficijs/> (skatīts 27.09.2024.).
- Boldāne-Zeļenkova, Ilze (2017). The Invented Traditions: the Calendar of Festive Days and Family Customs in the Latvian SSR. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3 (104), 122.–150. lpp.
- Brēde, Aina, sast. (1972). *Svētku varavīksne: tradīciju gadagrāmata*. Rīga: Liesma.
- Brēde, Aina, sast. (1979). *Svētku varavīksne: palīgs tradīciju kopējiem*. Rīga: Liesma.
- Bula, Dace (2008). Astotā marta atgriešanās: sievietības svinēšana postsociālismā. *Letonica*, 18, 27.–54. lpp.
- Bula, Dace (2021). Celebrating March 8: a failed attempt at de-Sovietization? *Journal of Baltic Studies*, 52 (1), pp. 43–59.
- Cimermanis, Saulvedis, atb. red. (1981). *Sociālistisko svētku un ieražu attīstības jautājumi*. Rīga: Zinātne.
- Connerton, Paul (2008). Seven Types of Forgetting. *Memory Studies*, 1 (1), pp. 59–71.
- Connerton, Paul (2009). *How Modernity Forgets*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Čivkule, E. (1964). Jaunās tradīcijas Padomju Latvijas lauku dzīvē. *Dabas un vēstures kalendārs 1965. gadam*. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 140.–143. lpp.
- Krogzeme-Mosgorda, Baiba (2018). Ievads. Latviešu kāzu dziesmas un ieražas. *Latviešu tautasdziesmas*. 11. sēj.: *Sadzīves un ģimenes ieražu dziesmas. Kāzas*. 1. daļa. Rīga: Zinātne, 5.–23. lpp.
- Kruks, Sergejs (2008). Pilsētas semiotizācija: politiskais rituāls un mākslas konjunktūra pieminekļu celtniecībā padomju Latvijā. *Letonica*, 18, 83.–128. lpp.
- Ķencis, Toms (2019). *Vācot padomju folkloru*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts.
- Ločmele, Klinta; Procevska, Olga; Zelče, Vita (2011). Svētki, atceres dienas un to rituāli Krievijā: padomju pieredze, tās transformācija un šodiena. Uzvaras svētki Krievijā un Latvijā. *Latvijas sociālā atmiņa un identitāte. Manuskripti*. 3. laidziens. Pieejams: https://www.szf.lu.lv/fileadmin/user_upload/szf_faili/Petnieciba/sppi/mediji/WP-2011-3.pdf.

- Mežgailis, Bruno et al. (1985). *Padomju Latvijas lauku iedzīvotāji un viņu kultūra mūsdienās*. Rīga: Zinātne.
- Miņenkova, Anastasija (2023). Sociālistisko ieražu konceptualizācija Padomju Latvijā 20. gadsimta 60.–80. gados. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1 (118), 88.–116. lpp.
- Ozoliņš, Gatis (2019). Latvijas Universitātes filoloģijas un filozofijas fakultāte. LFK [1600]. *Latvijas Universitātes kolekcijas Latviešu folkloras krātuvē*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 23.–121. lpp.
- Ozoliņš, Gatis (2023). Aizmiršana atmiņas telpā: Otrā atmoda, latviešu strēlnieki un neatkarības ideja. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A daļa, 2 (77), 27.–41. lpp.
- Treija, Rita (2007). Kristību ceremonijas analogi padomju tradīcijās. *Letonica*, 16, 178.–192. lpp.
- Viksne, Rudīte (2017). Padomju režīma antirelīgiskā politika Latvijā 1954.–1964. gadā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2 (103), 52.–79. lpp.
- Vispasaules demokrātiskās jaunatnes himna. Pieejams: Latvijas Nacionālā bibliotēka. Digitālā bibliotēka. Pieejams: <https://digitalabiblioteka.lv/?id=oai:the.european.library.DOM:770571&subjectATS=212008&all=1&of=6-8> (skatīts 01.10.2024.).
- Zavarina, Antoņina (1970). Padomju sadzīves tradīciju attīstība Latvijas pilsētās. *Arheoloģija un etnogrāfija, IX: Apcerējumi par Latvijas iedzīvotāju darba un sadzīves tradīciju vēsturi*. Rīga: Zinātne, 195.–209. lpp.

MATERIALS OF COLLECTION NO. 1600 OF THE ARCHIVES OF LATVIAN FOLKLORE: NEW (SOVIET) FESTIVITY TRADITIONS

Gatis Ozoliņš

The aim of this paper is to describe a set of texts on the so-called new (Soviet) holiday and festivity traditions, to study their genre and content varieties, briefly expound the process of celebrating these holidays, using as the basis (Latvian [State] University) students' folklore collections in the Archives of Latvian Folklore collection No. 1600, who, along with the classical Latvian folklore and ancient traditions, have attracted attention to, fixed and described those traditions and ways of celebrating which the ideologists of Latvian SSR had tried to establish since the 1950s. By this, the source, which until now has received scant attention but can provide the researchers, students and all persons interested in it with considerable knowledge about folklore, culture, traditions, history, religions, music, literature and other branches of science, is brought to the foreground.

Keywords: collections of the Archives of Latvian Folklore, folklore collections compiled by Latvian University students, Soviet holidays and festivities, social/everyday life traditions, amateur art

Summary

Beginning with the 1950s, the representatives of the Soviet power tried to introduce the so-called new (Soviet) holiday traditions and their own specific way of celebrating holidays and festivities into the life of LSSR citizens, and reinforced them in the 1960–1970s. The new (Soviet) traditions were introduced by changing the calendar ritual year and by introducing new holidays or commemoration dates, as well as replacing the ancient traditions with Soviet analogues. The initial task of these changes was to diminish the role of religion and church in people's ritual year, in control and management of festivities, and it was carried out by replacing clergymen with leading party officials, with the chairmen of village executive committees and collective farms, school directors and the like, while the organisational side was delegated to specialists of houses of culture, teachers, leaders and participants of amateur art groups. In the 1950–1980s, there were hundreds of different activities that can be attributed to quite a wide circle of different holidays and festivities, and they included all holidays or commemoration events celebrated in the village or on a collective farm. The celebration of these holidays was by no means only obligatory or imposed on. People from villages and collective farms participated in them gaining great enough satisfaction and having the opportunity to self-realise, to experience positive emotions, feel themselves highly valued as both participants and audience. The official ideological frame allowed also a sufficiently

large free space for the manifestations of amateur art and a meaningful spending of time (participation in the orchestra, theatre, ensemble, choir, dance group, applied art group [weaving] etc.), as well as for human interaction and informal conversations, evaluation of achievements in work. However, when the system that maintained them collapsed, the new (Soviet) traditions in the form they were presented in the 1950–1980s were no longer preserved.

The introduction of the new (Soviet) traditions and emergence of Soviet folklore attracted folklorists' attention as well. The duties of folklorists included recording and studying the traditions. During their field-work in dialectology and folklore, students studying the Latvian language and literature at the Latvian State University were given the task to record and describe the new (Soviet) holiday traditions. The folklore collections compiled by the students are held in the Archives of Latvian Folklore collection No. 1600, part of the recorded materials provide shorter or longer information about the new (Soviet) traditions and on the whole are to be considered an original research source which gives the impression of the significance of festivities and holidays in the society of LSSR, of the participants, the used texts, produced documents, process of a ceremony, interpretation of history, values etc. Among most frequently mentioned holiday traditions described by the students are: celebration of a ceremonial issue of newborn babies' birth certificates, festivity of childhood, celebration of sending the first-grade pupils to school, solemn issuing of the USSR citizens' passports, celebration of coming of age, a ceremonial issuing of Komsomol membership cards, public wedding, celebrating the occasion of starting military service in the (Soviet) army and returning from it, the party of new families, celebration of retirement, parties for pensioners, silver and golden weddings, public funeral, a day in commemoration of the dead. With time, students included into the category of new traditions all activities organised in the village or on a collective farm, among them being also holidays and parties of professions (Day of Agriculturists, Day of Finishing Sowing, Harvest Festivity, parties for machine-operators, Teachers' Day, Day of the First Furrow, the First Day of Driving the Cattle to Pasture, etc.), sport festivals organised in summer a.o.

In maintaining of the new (Soviet) traditions, we can observe not only similarities, but even a fundamental identity. Slight modifications in the names of holidays did not cause changes in their nature. Leaders – representatives of a village council or executive committee, collective farm administration, trade union or school – did not change either, as well as the space of the procedure – the hall in a school, a community (cultural) centre, or the executive committee, cemetery, monuments. The space was always segmented according to the status of participants – heroes of the day, leaders, official guests were given special places, often on the stage, while the audience/guests were placed lower in the hall. The team of festivity organisers also remained constant – a representative of a village council, or of a cultural centre was hired for the task, schoolchildren, amateur art groups (the principal one being a school brass band, which no such ceremony could do without) belonging to a village council or collective farm were involved. On such festivities, didactic and pathetic speeches were delivered by the responsible officials,

interchanging with songs, recitation and drama sketches. Popular were various symbolic activities, such as for instance lighting candles, a ceremonious entering and leaving the room, participants' procession to the venue, a guard of honor at the entrance, laying flowers at the monument to heroes, greetings and a celebration banquet involving games and dances. This scenario did not essentially change either by decades or by villages and collective farms, or by kinds and genres of festivities. The changeable part of a festivity depended on organisers' creativity; with time, the corpus of the used texts was slightly altered and renewed, but actually these remained the same festivities in many variations. Creation and creativity could manifest themselves only within a frame of Soviet ideology, the task of the celebration was to promote collectivism, love for the (Soviet) motherland and a wish to sacrifice themselves for their country, to properly bring up the younger generation, take care of a *common* man. However, such holidays and festivities could exist only with an essential ideological and material support from the power, and they vanished as soon as the power structures collapsed. In a modified way, part of these traditions or their elements continue to be a component of our holiday traditions (e.g. school graduation ceremonies).

Iesniegts / Submitted 05.09.2022.

© 2024 Gatis Ozoliņš, Latvijas Universitāte

Raksts publicēts brīvpieejā saskaņā ar Creative Commons

Attiecinājuma-Nekomerciāls 4.0 Starptautisko licenci (CC BY-NC 4.0)

This is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)